

MILLIY MENTALITET VA OTA-ONA TUSHUNCHASI.

*Shahrisabz davlat pedagogika institut “ Pedagogika ” fakulteti
Matematika va Informatika yo ‘nalishi
Talaba: Jabborov Sardor Saydulla o ‘g ‘li
Ilmiy maslahatchi: Abdimurodov Doston Dilmurod o ‘g ‘li*

Annotatsiya: Milliy mentalitet tushunchasi va uning ahamiyati: Milliy mentalitetni tushunish uchun uning paydo bo ‘lishi, tarixiy omillar va o ‘zbek xalqi uchun o ‘ziga xos xususiyatlari haqida batafsil fikr yuritiladi. O ‘zbek mentalitetining o ‘ziga xos belgilari, ularni boshqa xalqlardan farqlantiradigan omillar haqida fikr yuritish mumkin.

Kalit so ‘zlar: Mentalitet, milliy mentalitet, ota-ona tushunchasi, jamiyat , davr.

Annotation: The concept of the national mentality and its importance: to understand the national mentality, a detailed consideration is made of its appearance, historical factors and its peculiarities for the Uzbek people. It is possible to reflect on the specific signs of the Uzbek mentality, factors that distinguish them from other peoples.

Keywords: Mentality, national mentality, parental concept.

Аннотация: Понятие национального менталитета и его значение: для понимания национального менталитета подробно рассматривается его возникновение, исторические факторы и особенности для узбекского народа. Можно рассуждать об особенностях узбекского менталитета, о факторах, отличающих их от других народов.

Ключевые слова: Менталитет, национальный менталитет, понятие родителя.

Milliy mentalitet (lotincha mens – aql, tafakkur, fikrlash tarzi) – milliy ong va faoliyat xarakterini ifodalovchi tushuncha. Milliy mentalitet millatning an ‘analari, madaniyati, ijtimoiy tuzilmasi va turmush tarzi asosida shakllanadi va o ‘z navbatida milliy an ‘analar, madaniyat hamda turmush tarziga aks ta ‘sir ko ‘rsatadi. Milliy mentalitetni tashkil etuvchi komponentlar ongsiz ravishda shakllanadi hamda ajdodlardan avlodlarga o ‘tib boradi. Uning ikki tomoni mavjud: milliy mentalitetning konservativ tomoni ajdodlardan avlodlarga o ‘zgarishsiz o ‘tib boradi va milliy an ‘analarning mustahkamligini ta ‘minlaydi; milliy mentalitetning o ‘zgaruvchan tomoni esa milliy taraqqiyotning asosini tashkil etadi. Milliy mentalitet ijtimoiy institutlar va ijtimoiy-iqtisodiy muhitga qaraganda nisbatan sekinroq o ‘zgaradi. Shu bois ayrim hollarda ijtimoiy-siyosiy yangilanish jarayoniga to ‘siq sifatida namoyon

bo'lishi ham mumkin. Milliy mentalitetning o'zgartirilishi millat rivoji uchun zamin yaratadi, bu boradagi yangiliklarni milliy ong va tafakkurga kiritadi.

- Milliy mentalitetning shakllanish omillari: Qadimiy tarix, diniy e'tiqodlar, oila institutining ahamiyati, ijtimoiy shart-sharoitlar milliy mentalitetni qanday shakllantiradi, o'zbek xalqining milliy mentalitetida ota-onaga hurmatning ildizlari haqida so'z yuritiladi.
- O'zbekistonning tarixiy va ijtimoiy omillari: Tarixiy voqealar, jumladan, qadimiy davlatlar, islom madaniyati, Sovet Ittifoqi davridagi o'zgarishlar va mustaqillikka erishish, bugungi mentalitet shakllanishiga qanday ta'sir qilganligini chuqur yoritish.

Jamiyat, millat yoki shaxsning mentaliteti ularning o'ziga xos milliy an'analari, rasm-rusumlari, urf-odatlarini, diniy e'tiqod va qarashlarini ham qamrab oladi. Jamiyatning, millatning, ma'lum bir jamiyatning yoki shaxsning mentalitetini o'rganish unga jiddiy yondashishni talab qiladi. Buning uchun juda ko'p omillar: ushbu millat yashab turgan shart-sharoit, tarixiy davr, uning o'tmishi, millatning ruhiyati va boshqa bir qator jihatlar inobatga olinishi, boshqa millatlar bilan qiyosiy tahlil etilishi lozim. O'zbek millati mentalitetining shakllanish jarayoni deyarli uch yarim ming yillik tarixga ega. Asrlar davomida o'zbek xalqi muhim savdo-sotiq, ilm-fan, me'morchilik, hunarmandchilik markazlari, xalqlar va mamlakatlarni bir-biri bilan bog'lab turgan yo'llar chorrahasida yashagani sababli, uning mentaliteti taraqqiy etib borgan. Olamni idrok etishning ijtimoiy-madaniy va etnik jihatlarini mentalitetni shakllantiradi va unda sayqal topadi.

Dunyoning turli chekkasida istiqomat qiluvchi kishilar uchun turlicha mentalitet xosdir. Uni fikrlash, his etish va ishonishning chuqur manbai sifatida tushunish mumkin. Mentalitet tilda, an'analarda, odatlarda, ongning o'z-o'zini boshqarishida namoyon bo'ladi va shu ma'noda u ijtimoiy ongning individual ongdan yuqori darajasi hisoblanib, ko'pincha muayyan individ tomonidan idrok etilmaydi va tahlil qilinmaydi, lekin uning irodasidan xoli tarzda xulq-atvorida va iboralarida o'z aksini topadi. Mentalitet darajasida o'tmish madaniyati o'z sirlarini go'yo "oshkor etadi". Til mentaliteti olamni til orqali tasavvur etish usuli. Oddiy kishilar va oliy zotlar mentaliteti sho'rolar tizimi davridagi va undan oldingi mentalitet avtoritar, qishloq xo'jalik xodimi va byurokrat mentaliteti haqida gapirish mumkin.

Har bir millatning mentaliteti turfa xil va o'ziga xosdir. Bu hol o'z etnik mansubligini idrok etishga yordam beradi, ijtimoiy hamda axloqiy tajriba milliy shakllarining avloddan avlodga o'tishida vosita vazifasini o'taydi. Mentalitet ma'lum darajada muayyan mamlakat, siyosiy hayot, etnik va madaniy an'analari, ijtimoiy aloqalarga bog'liqdir. Mentalitet nisbatan muqim, barqaror hodisa bo'lsada, ommaviy ongda iqtisodiyot va ruhiyatdagi muloqot, siljishlar va hokimiyat shakliga bog'liq holda mentalitetda o'zgarishlar yuz berishi mumkin. Mentalitet ildizlari qanchalik

chuqur ekani ayniqsa folklor madaniyatida namoyon bo'ladi. Mentalitet ijtimoiy tarixning ajralmas jihati sifatida kishilarning tushuncha va tasavvurlari orqali ifodalanadi. Bu tushuncha va tasavvurlar esa til, ijtimoiy munosabat, din, madaniyat orqali kishilar ongiga singdiriladi.

1. O'zbek oilasi: tarbiyaviy muhit va milliy qadriyatlar: O'zbek oilasida ota-ona, bolalar va katta avlod vakillari o'rtasidagi munosabatlar qandayligini yoritish, oilaning milliy qadriyatlarni avlodlarga yetkazishdagi roli haqida to'xtalish.

2. Ota-onaga hurmat va ehtiromning tarbiyadagi o'rni: O'zbek madaniyatida ota-ona har doim ehtiromli va hurmatli shaxslar sifatida qabul qilinadi. Bunday hurmatning qanday an'anaviy va diniy ildizlari borligi, ular yosh avlodni tarbiyalashdagi o'rnini tahlil qilish.

3. O'zbek oilasida ota-onaga xizmat qilish an'analari: O'zbek oilasida ota-onaga hurmat qanday ifodalanadi, ularga xizmat qilish, yordam berish kabi qadriyatlar an'anaviy turmush tarzining ajralmas qismi ekanligi haqida yoziladi.

- ❖ Qur'on va Hadislar asosida ota-onaga hurmat qilish va ehtirom ko'rsatish haqida diniy ta'limotlar, ularning o'zbek madaniyatidagi o'rni.
- ❖ Diniy qadriyatlar orqali ota-onaga xizmat qilish, ularni hurmat qilishning zarurligi, o'zbek xalqining islom dini orqali ota-onaga bo'lgan munosabati shakllanganligi haqida fikr yuritiladi.
- ❖ Ko'plab xalq qoshiqlari, maqollar va rivoyatlarda ota-onaga bo'lgan hurmat va xizmat tushunchasi ifoda etiladi. Shu bilan birga, bu og'zaki ijod namunalari orqali ota-onaga munosabat qanday ifodalanganligi haqida yozish.

Muqaddas Islom dini insonlarni doimo yaxshilikka chaqiradi va yomonlikdan qaytaradi. Insonlarning huquqiga nisbatan bo'ladigan har qanday tajovuzni man qiladi. Huquqlar ichida eng muhimi ota-onaning o'z farzandi zimmasidagi haqlari, farzandning o'z ota-onasi oldidagi burchidir.

Ota-ona har bir inson uchun juda mo'tabar va e'zozlik kishilardir. Dinimiz ota-ona qanday bo'lishidan qat'iy nazar ularni hurmat-ehtirom qilishga buyuradi. Dunyoda islom dinichalik ota-onaning hurmatini yuqori qo'ygan ta'limot yo'qdir.

Ma'lumki, ota-onalar o'z farzandlarini cheksiz mehr-muhabbat va shafqat bilan tarbiya qilib o'stiradilar. Binobarin, har bir farzandning zimmasiga ham aqlan, ham shar'an o'z ota-onalariga nisbatan behisob burch va vazifalar yuklanadi. Jumladan Qur'oni karimning bir qancha oyatlarida ota-onalarimizga yaxshilik qilishga buyuriladi.

Demak, har qanday farzand o'z ota-onasining xizmatini ado qilish bilan jannatni, ularga ozor berish bilan do'zaxni qo'lga kiritishi mumkin.

Ota-ona vafot etgandan so'ng ham farzandning burchi tamom bo'lmaydi. Balki ularning do'st va qarindoshlari bilan yaxshi aloqada bo'lishi lozim.

Rasululloh sollallohg‘u alayhi vasallam: “Yaxshiliklarning eng afzali bir kishi otasi vafot etgandan so‘ng uning do‘stlari bilan aloqa qilishidir”, deb marhamat qilganlar.

Alloh taolo barchamizni ota-onalarimizning xizmatlarini qilib, ularning haqlarini ado etib borishga muvaffaq aylasin!

Milliy mentalitet – har bir millatning o‘ziga xos fikr yuritishi, his-tuyg‘ulari, qadriyatlari va urf-odatlarini to‘plami. Bu tushuncha, millatning tarixiy tajribasi, madaniyati va ijtimoiy hayoti bilan bevosita bog‘liq. Ota-onaning roli esa, bu mentalitetni shakllantirishda alohida ahamiyatga ega. Ota-onalar, avlodga o‘zlariga xos mentalitetni, qadriyatlar va hayotiy tajribalarni oshkor etgan holda, anglash imkonini beradilar. Ularning mavjudligi, bolalarda ijtimoiy mas‘uliyat va hayotiy ko‘nikmalarni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Milliy mentalitet, avvalo, ma‘naviyat va etika asosida quriladi. Ota-onalar, bolalariga o‘z millatining qadriyatlarini, tillarini va tarixi haqida ma‘lumot berish orqali ularda milliy himoya hissini shakllantiradilar. Misol uchun, O‘zbekistonda ota-onalar bolalariga o‘zbek tilida so‘zlashishni, an‘analarni hurmat qilishni va o‘z milliy bayramlarini nishonlashni o‘rgatadilar. Bundan tashqari, milliy mentalitetda oilaning ahamiyati katta. Oila, millatning asosiy tuzilishi sifatida, bolalarning ijtimoiy va madaniy qadriyatlarini shakllantirish jarayonida birinchi o‘rinda turadi. Oila a‘zolari o‘rtasidagi munosabatlar, hurmat va sevgining o‘zaro almashinuvi bolalarda ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantiradi. Shuningdek, ota-onalar bolalarini tarbiyalashda jamiyatning ijtimoiy kontekstida muhim rol o‘ynaydi. Ular bolalarni o‘z millatiga xos bo‘lgan qiyofalar va stereotiplar haqida tabiatiga ko‘ra tanishtiradilar. Shuning uchun milliy mentalitet ota-onalar orqali kelayotgan avlodga o‘ta muhim keladi.

Milliy mentalitet va ota-ona tushunchasining zamonaviy hayotdagi o‘rni ham muhimdir. Bugungi kunda globalizatsiya jarayonlari, madaniy almashuvlar va texnologik taraqqiyot natijasida, yosh avlod uchun turli madaniyatlar orasida tanlov qilish imkoniyatlari oshdi. Ota-onalar, bunday sharoitda, bolalariga o‘z millatining qadriyatlarini saqlab qolishni, boshqalar bilan o‘zaro munosabatlarda hurmat va tolerantlikni o‘rgatishlari zarur. Bu jarayon, bolalarning ijtimoiy hayotda muvaffaqiyat qozonishlari uchun muhim ahamiyatga ega.

Shuning uchun, milliy mentalitet va ota-ona tushunchalari o‘rtasidagi munosabatlar yanada chuqur o‘rganishni talab qiladi. O‘z millatining mentalitetini anglash va saqlash, ota-onaning tarbiyasi orqali kelayotgan avlodni tarbiyalashda muhimdir.

Milliy mentalitet va ota-onaning tarbiaviy roli, zamonaviy dunyo sharoitida o‘ziga xos bir muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Ota-onalar, o‘z millatining mentalitetini yangilab borish va zamon bilan hamnafas bo‘lish imkoniyatiga ega. Bularning barchasi, milliy mentalitet va ota-ona tushunchasining o‘zaro bog‘liqligi va

ahamiyatini yanada ko'rsatadi. Ota-onalar, bolalarining tarbiyasida, o'z millatining qadriyatlarini hurmat qilishlarini, ammo globalizatsiyaning ijobiy jihatlarini qabul qilishlarini ta'minlashlari zarur.

Natijada, milliy mentalitetni saqlab qolish va ota-onalar yordamida uning o'tmishini kelajakka etkazish, bolalarning ishtiyoqini, o'z qadr-qimmatini anglashini, va kelajakda mustaqil shaxs sifatida rivojlanishiga olib keladi.

Kelajakda, milliy mentalitet va ota-ona tushunchasi o'rtasidagi o'zaro bog'lanish, yangi avlodlar uchun ijtimoiy va ma'naviy ahamiyatga ega bo'ladi. Shunday qilib, ota-onalar, milliy mentalitetni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lishadi.

Milliy mentalitet va ota-ona tushunchalari, yosh avlodni tarbiyalashda birgalikda harakat qilishni talab qiladi. Ota-onalar, o'z millatining qadriyatlarini, urf-odatlarini, va tarixini bolalariga etkazish orqali, kelajak avlodni yanada muvaffaqiyatli va ijtimoiy ahamiyatga ega qilishga hissa qo'shadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: Sharq, 1992. – 37 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Harakatlar strategiyasi. – Toshkent, 2017. www.lex.uz
3. Abdimurodov D.D. Ingliz va o'zbek tillari maqol va matallarida “ota-ona” allakonsepti(gomokonsepti)ning lingvokulturologik xususiyatlari. Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – T., 2024. – 56 b.
4. Judith N. Martin, Thomas K. Nakayama. Intercultural Communication in Contexts. – USA, New York: Taylor sifranicis group, 2003. – 88 p.
5. Klenberg O. Tensions Affecting International Understanding. – L., 1950. – 818 p.
6. Lippman W. Public Opinion. – N.Y.,1950. – 190 p.
7. Maugham W.S. The Hour before the Down. – London, 1990. – 370 p.
8. Usmanova Sh. “Tarjimonlik faoliyatining lingvomadaniy aspektlari” fanidan ma'ruzalar kursi. – Toshkent: 2014. – 216 b.
9. Usmanova Sh. O'zbekcha va koreyscha so'zsiz muloqotning milliy madaniy xususiyatlari // International Journal of Central Asian Studies. Vol. IX. – Seoul, 2004. – B. 48-60.